

educational courses, search for models of creation of an integrated system of multi-level specialists' training in modern conditions, based on socio-cultural conditionality of educational policy, philosophical concept of creativity as the fundamental basis of human life.

Key words: *competence; competencies; key competences; competence approach; social roles; social and pedagogical activity; functions that determine the formation of key competences of future social professionals; model of the formation of key competences of specialists in the social sphere.*

*Одержано редакцією 02.12.2017 р.
Прийнято до публікації 12.12.2017 р.*

УДК:37.091.12.011.3-0.51(045)

Відьменко М. О.,

к.ф.н., старший викладач кафедри
соціальної роботи та соціальної педагогіки
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Відьменко С. І.,

викладач вищої категорії
Черкаського комерційного технікуму

ПРОФЕСІЙНА МОДЕЛЬ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

У процесі теоретичного аналізу наукових знань щодо вимог до особистості педагога та його структури особистісних якостей, з'ясовано, що ці вимоги є підґрунтям для цілеспрямованого і систематизованого формування навичок; стимулювання та актуалізації творчого потенціалу й удосконалення практичних знань, навичок та умінь; розвитку прагнень до творчої самореалізації; розвитку особистої цілісності, духовності педагога.

Узагальнивши наукові знання щодо структури особистісних якостей сучасного педагога, ми маємо підставу стверджувати, що у нього повинні бути присутні такі якості: професійна спрямованість його особистості, комунікативні здібності у сфері спілкування, риси характеру творчої особистості, самосвідомість, великий творчий досвід, творчі розумові здібності та гармонійно поєднані з усім цим особливості вищої нервової діяльності (темпераменту).

У системі професійної підготовки сучасного педагога великого значення набуває її психолого-педагогічний компонент. Під словом «підготовка» розуміється розвиток у особистості майбутнього педагога таких якостей та набуття ним здібностей, які б максимально відповідали сучасним вимогам до освітян, та здійснювали як найкращий ефект при подальшій педагогічній діяльності.

Ключові слова: *сучасний педагог; професійна модель та підготовка; психолого-педагогічний компонент; професійні потреби педагога; педагогічні знання; компетентність; методична культура педагога; особистісна орієнтація; морально-духовна культура.*

Постановка проблеми. Освіта є запорукою майбутнього країни, важливою складовою її національної безпеки. Саме тому кожна держава опікується проблемами освіти. Закон України «Про освіту» [1] та Національна доктрина розвитку освіти [2] визначили стратегію розвитку освіти в Україні, пріоритетні напрями та шляхи створення системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Актуальність теми дослідження зумовлюється необхідністю осмислення місця і ролі педагога в освіті, його особистісних характеристик та якостей при сучасному

розвитку суспільства. Саме педагог спрямовує своїх вихованців на шлях реалізації їхньої особистості в суспільстві.

Саме тому до педагога розробляються і висуваються певні вимоги: психологічні, педагогічні та спеціальні. Щоб ці вимоги були дотримані майбутньому педагогу потрібно прямувати до певного ідеалу педагогічної майстерності, зіп'явставляючи з ним якості своєї особистості та здійснювати постійний розвиток. Тому і є важливим у науковій психології та педагогії вивчення, розкриття, дослідження професійних вимог до особистості педагога, що породжують своєрідний орієнтир для розвитку особистості майбутніх педагогів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній психологічній і педагогічній літературі є багато досліджень, щодо особистісних психологічних характеристик сучасного вчителя (О. Ю. Гнатюк, Г. С. Данілова, І. А. Зазюн, І. П. Підласий, Г. Х. Яворська та ін.).

Мета статті – дослідження основних якостей педагогічної професії та побудова професійної моделі сучасного педагога.

Виклад основного матеріалу. Успішне вирішення завдань національного виховання безпосередньо пов'язане з професійною майстерністю, ерудицією і культурою сучасного педагога. Жодна інша професія не ставить таких вимог до людини, як професія педагога (викладача, вчителя, вихователя). Педагог – це така людина, якій за фахом належить відкривати молодій генерації глибини наук, життєву мудрість, передавати навички діяльності. Від нього залежать розвиток особистості і міцність основ суспільства.

Класифікація основних якостей педагогічної професії включає: вміння керувати, вчити, виховувати, вміння здійснювати корисні дії з обслуговування різних потреб людей; вміння слухати і вислуховувати; широкий кругозір; мовна культура; «духовно-людська» спрямованість розуму; педагогічний оптимізм; емпатія; спостережливість; вміння вирішувати нестандартні ситуації спілкування; високий ступінь саморегуляції.

І. П. Підласий розробив модель характеристики ділових і особистісних якостей педагога. За цією моделлю виділено сім основних якостей: професійні потреби педагога; риси характеру, які виражають громадянську та професійну спрямованість; інтелектуальні риси; моральні риси характеру, що відображають ставлення до себе та інших; моральні риси, що відображають ставлення до роботи; вольові риси характеру; емоційні риси характеру [3, с. 113 – 115].

До професійних потреб належать: потреба у спілкуванні з вихованцями, учнями чи студентами; в оволодінні педагогічними та психологічними знаннями вміннями, навичками; в поповненні своїх знань; у громадській роботі по створенню обстановки милосердя та гуманізму; в естетичному оформленні життя. До рис, пов'язаних з громадянською та професійною спрямованістю належать: патріотизм, любов до дітей, гуманізм, принциповість, колективізм, професійне новаторство та працездатність, товариськість.

Інтелектуальні риси – це загальна ерудиція, педагогічна уважність та спостережливість, хороша пам'ять, кмітливність, глибина та оригінальність розуму, розвиненість мовлення, почуття гумору.

У системі професійних знань педагога можна виділити п'ять основних блоків. Перший блок – це психологічні знання. На нашу думку, підготовленість у сфері психології – це чіткі уявлення про специфічну психічну реальність, пов'язані з ненаситним інтересом до неї та готовністю контактувати з нею в міжособистісному спілкуванні.

Вивчення психології не спрощує роботу педагога, але піднімає її на більш високий рівень і підвищує впевненість викладача в собі, своїх знаннях і здібностях, оскільки розуміння внутрішніх причин поведінки студента змінює сам тип мислення вчителя. Цю думку підтверджує існування таких психологічних компонентів: 1) диференційно-

психологічний – це знання про особливості засвоєння навчального матеріалу відповідно до індивідуальних та вікових характеристик; 2) соціально-психологічний – це знання про особливості навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності навчальної групи та конкретної особистості в ній, про особливості взаємовідносин; 3) аутопсихологічний – це знання про позитивні та негативні аспекти своєї діяльності, її особливості [4, с. 63].

Другий блок – це педагогічні знання. І. Я. Зязюн виділяє таку особливість педагогічної діяльності як багаторівневість. Серед яких виділяють методологічний (знання обумовленостей цілей навчання); теоретичний (знання законів та принципів педагогічної діяльності); методичний (формування навчально-виховного процесу); технологічний (рівень вирішення практичних завдань навчання і виховання в конкретних умовах) [5, с. 12].

Третій блок – це комплекс знань, якими володіє педагог і за допомогою яких має уяву про особливості різноманітних спеціальностей, про сучасний стан та умови розвитку, актуальність професії, про систему підготовки кадрів на виробництво та фахівців кожної зі спеціальностей.

До четвертого блоку відносяться предметні знання, згідно з яких фахівець знає теоретичні основи та бачить основу своєї спеціальності.

П'ятий блок – це науково-дослідницькі знання. Ці знання стимулюють інтерес до вивчення інших спеціальностей, формують теоретичні та практичні навички, розширюють науковий світогляд.

На даному етапі на основі знань, які отримали під час нашого дослідження, ми спробували побудувати професійну модель сучасного педагога. Ця модель узагальнює ділові та особистісні характеристики педагога та дозволяє розглянути її як рекомендацію педагогу щодо розвитку власної особистості.

З нашої точки зору в професійній моделі освітянина повинні поєднуватись такі компоненти: 1. Компетентність; 2. Особистісна орієнтація; 3. Морально-духовна культура; 4. Професійна позиція педагога.

Цією моделлю передбачено розвиток особистості педагога, його концептуального «Я», глибше розуміння ним культурної й освітньої ситуації, усвідомлення себе передусім як особистості, а згодом як спеціаліста, професіонала. В змісті цієї моделі поєднано три головні феномени – Людина, Освітнє середовище і Педагог.

Розглянемо більш детально компоненти професійної моделі педагога.

Компетентність (лат. *Competentia* – відповідальність) – коло повноважень особи, коло питань, з яких вона має певні знання, певний досвід. Сучасні вчені в галузі педагогіки виділяють у структурі професійної компетентності педагога кілька складових: 1) теоретична готовність педагога до діяльності передбачає наявність у нього аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних умінь. 2) практична готовність педагога виявляється у зовнішніх уміннях, за допомогою яких здійснюються дії, які можна спостерігати. До них належать організаторські (мобілізаційні, інформаційні, розвивальні, орієнтаційні) та комунікативні (перцептивні, педагогічного спілкування, педагогічної техніки) [6, с. 101 – 102].

Професійна компетентність педагога є основою його майстерності. Формується вона на основі практичного досвіду, особливо передового (новаторського). Адже педагог сприймає професійну діяльність спочатку як нормативно-схвалений спосіб діяльності, який він поступово засвоює, перетворюючи його на індивідуальний стиль роботи [7, с. 180]. Тож розвиток особистісних якостей відбувається разом з засвоєнням педагогічної діяльності.

Психологи визначають такі основні етапи становлення людини як педагога, набуття нею життєвого досвіду й формування її світогляду: індивід (від народження) – особистість (результат збагачення людини національною та світовою культурою), індивідуальність (особистість, що виробила власний творчий стиль у процесі своєї діяльності, в нашому випадку педагогічної) [6, с. 113].

Вчені по-різному класифікують основні здібності педагога. Ми схильні обрати класифікацію, яку запропонувала Ю. І. Куницька зокрема: дидактичні, академічні, перцептивні, мовні, організаторські, сугестивні, комунікативні здібності педагога, педагогічна уява, здатність до розподілу уваги, особистісні якості [8, с. 21-22].

Для обґрунтування методики опрацювання науково-дослідної теми та моделі розвитку творчого потенціалу педагога, використовується поняття «методична культура» педагога. Вважаємо, що вона є рушійною силою формування професійної майстерності. Підвищення її рівня – складова щоденної роботи педагога, розширення його відповідальності за умови й результати праці. Методична культура – це не тільки знання, а й майстерність, мистецтво, притаманне індивідуальності, вміння донести до учнів теорію, закономірності розвитку явищ, які вивчаються, зацікавити вихованців наукою і, як наслідок, озброїти їх ґрунтовними практичними знаннями по виробленню того чи іншого об'єкта праці. Ця культура є найвищою ланкою педагогічної культури й формується на засадах як останньої, так і на основі загальної культури. У педагогічній діяльності всі названі форми культури становлять єдине ціле.

Особистісна орієнтація. Особистісна орієнтація – стійке глибоке усвідомлення власної соціальної значущості, відповідальності перед державою, собою за результати педагогічної діяльності, її відповідності принципам і морально-духовним цінностям демократичного суспільства [4, с. 401]. Це вміння стратегічно прогнозувати й оцінювати досягнення науки, психологічна готовність педагога до технологічних нововведень, наявність у нього обґрунтованої позиції щодо моделювання саморозвитку й самореалізації його «Я».

Вміння педагога переосмислювати, обґрунтовувати, змінювати орієнтації є дуже важливим, оскільки не лише він є суб'єктом діяльності, а і його особистість є інструментом впливу. Із багатьох визначень поняття «особистість», на мою думку, найбільш повно віддзеркалює суть особистості педагога таке: «Особистість – це така одиничність, неповторність, яка є не тільки носієм свідомості, мислення, почуття тощо, але взагалі є суб'єктом, який сам себе співвідносить із собою та з усім навколишнім» [9, с. 8-9].

Діяльність педагога регулюється матеріальними й духовними потребами. Засвоєння педагогом зовнішніх соціальних настанов утворює стійку структуру свідомості його особистості, визначає її культуру, спосіб життя, ціннісні орієнтації, ідеали. Пріоритетною ідейною цінністю, яка виконує регулятивну роль у діяльності людини і суспільства, є ідеал. Ідеал щодо особистості визначається як моральна досконалість. Педагоги, керуючись такими ідеалами, намагаються наслідувати «ідеали особистості». З цього видно, що професійний розвиток педагога є органічною складовою загального розвитку особистості.

Моральні ідеали не можна нав'язати. Кожен має власні вподобання, які відповідають його цілісному моральному досвіду. Людина прагне у своєму житті втілити певний образ, який у її уяві є носієм моральної цінності. Водночас намагаємося віднайти індивідуальний шлях реалізації певних цінностей. І лише власний творчий взірєць надихає людину на виконання запланованих нею завдань. Кожен має дбати про «внутрішню людину» в собі і кожен має поважати цю «внутрішню людину» в інших [9, с. 10].

Морально-духовна культура. Особливості педагогічної праці і діяльність учителя початкових класів зумовлюють специфіку професійної педагогічної моралі та поведінки. Вона полягає в тому, що сукупність принципів, норм і правил, які регулюють поведінку та відносини у процесі педагогічної діяльності, визначаються змістом діяльності вчителя. Ці норми доповнюються відповідними правилами поведінки, нормами взаємовідносин у сфері освіти та в суспільстві. Педагогічна мораль є відображенням моральних стосунків, які супроводжують багатогранну діяльність учителя.

Важливою складовою моральної свідомості є ціннісні орієнтації. Обираючи ту чи іншу цінність, людина формує стратегічний план своєї поведінки й діяльності, визначає смислову перспективу останньої. Ціннісна орієнтація висвітлює те «...заради чого діє людина, чому вона присвячує свою діяльність» [9, с.10-11].

Вищою цінністю моральної свідомості є так звана категорія Добра. Не менш важлива категорія життя. Це поняття відображає фундаментальну особливість людського існування. Пошук сенсу власного існування – духовна потреба людської особистості кожного, і вчителя також. Особливої уваги набуває уявлення про життя як дарунок, і кожна особистість може знайти власний сенс життя, власне щастя, в якому змодельоване безпосередній смисл свого буття. Адже найбільш вагомим для кожного вчителя є те, в чому реалізуються цінності його неповторного «Я». Відповідно і для суспільства кожен педагог є цінним передусім завдяки значущості його внеску як Учителя.

Професійна позиція педагога. Це сфера педагогічної діяльності. Її специфіка вимагає, аби педагога мав чітку власну позицію, вмів науково і зрозуміло її обґрунтувати, відстояти і прогнозувати результати досягнень у професійній діяльності(засвоєння учнями теоретичного і практичного матеріалу тощо).

Також освітянину потрібно виявляти готовність до нововведень, моделювання маршруту щодо професійного самовдосконалення з урахуванням своїх потенційних здібностей та потреб суспільства, проектування мети власної діяльності, продумувати послідовність викладення матеріалу та проведення трудових операцій [10, с. 3–4].

Мотиваціям оптимальних досягнень у педагога властива цілеспрямованість на життєдіяльність як особистісну, так і на професійну. Водночас від розвитку ціннісної орієнтації залежить всебічність оволодіння особистістю соціальним середовищем.

Отже, фундаментом професійної позиції педагога є професіоналізм, який віддзеркалює життєвий, філософський рівень культури вчителя, професійні цінності і стиль взаємовідносин у сфері освіти й соціального середовища.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Дослідивши основні якості педагогічної професії та вимоги до особистості сучасного педагога, ми спробували побудувати професійну модель сучасного педагога, що доцільно розглядати як рекомендації педагогу щодо вдосконалення власної особистості.

З нашої точки зору в професійній моделі педагога повинні поєднуватись такі компоненти: компетентність, особистісна орієнтація, морально-духовна культура, професійна позиція педагога.

Цією моделлю передбачено розвиток особистості педагога, його концептуального «Я», глибше розуміння ним культурної й освітньої ситуації, усвідомлення себе передусім як особистості, а згодом як спеціаліста, професіонала.

Список використаної літератури

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Голос України*. 2014. 06 серпн. (№ 148). С. 9-19.
2. Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. №347/2002. *Дошкільне виховання*. 2002. № 7. С. 4–9.
3. Підласий І. П. Спільна дія. Харків: Вид. «Ранок», 2012. 224 с. (Серія «Адміністратору школи»).
4. Сучасний тлумачний психологічний словник: близько 2 500 термінів / В. Б. Шапар. – Харків: Прапор, 2007. 640 с.
5. Зязюн І.А. Пріоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти. *Науковий вісник Миколаївського держ. пед. ун-ту*: зб. наук. пр. Миколаїв, 2001. Вип. 4. С. 11 – 22.
6. Психологічний словарь / Под ред. В.И. Войтко. Київ : Вища школа, 1982. 216 с.
7. Яворська Г. Х. Практика підвищення ефективного навчально-виховного процесу у вищій школі. *Наука і освіта*. 2013. № 1-2. С. 236–238.
8. Куницкая Ю.И. Философско-теоретическое основание изучения педагогического профессионализма *Педагогика*. 2004. № 6. С. 21-25.
9. Зязюн І.А. Актуальні проблеми професійно-педагогічної підготовки вчителя. *Педагогічна майстерність як сучасна технологія розвитку особистості вчителя*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 4-6 берез. 2002 р. Київ, 2002. С. 8-11.

10. Гнатюк О. Особистість сучасного педагога. *Початкова освіта*. 2002. №3. С. 3 – 5.

References

1. Law of Ukraine "On higher education" from 01.07.2014 g. Number 1556-VII. "Voice of Ukraine" 06.08.2014 p. Number 148 (5898), 9 – 19 (in Ukr.)
2. National Doctrine of Education: approved. Decree of the President of Ukraine. (Apr 17. 2002). №347. Doshkil. Education, 7, 4 – 9. (in Ukr.)
3. Podlasii, I.P. (2012). *Joint Action*. Series "Administrator of the school" Kharkiv: View. "Morning" (in Ukr.)
4. Shapar, V. B. (2007). *Contemporary Explanatory Psychological Dictionary: about 2,500 terms*. Kharkiv: Flag (in Ukr.)
5. Zyazyun, I. A. (2001). Priority Principles of the Didactics of Modern Professional Education Scientific. *Scientific Journal Nikolaev State Pedagogical Univ*, 4, 11 – 22 (in Ukr.)
6. *Psychological Dictionary* (1982). In V. I. Voitko (Ed.). Kyiv: Higher school (in Ukr.)
7. Yavorskaya, G. K. (2013). Practice of increasing the effective educational process in high school. *Science and education*. 1 – 2, 236 – 238 (in Ukr.)
8. Kunitskaya, Yu. I. (2004). Philosophical and theoretical foundation of the study of teacher professionalism. *Pedagogy*, 6, 21 – 25 (in Ukr.)
9. Zyazun, I. A. (2002). Actual problems of teacher's professional teacher training. Pedagogical skill as a modern technology of the teacher's personality development: Materials of Allukr. science-practice Conf., 4–6 March. 2002. Kyiv, 8 – 11.
11. Gnatyuk, O. (2002). The person of the modern teacher. *Primary education*. 3, 3-5 (in Ukr.)

Vidmenko Mariya

Candidate Degree of Philosophy Sciences, Senior Lecturer Department of Social Work and Social Pedagogy, Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky, Ukraine

Vidmenko Sergii

teacher of the highest category Cherkasy Commercial College Ukraine

PROFESSIONAL MODEL OF THE MODERN PEDAGOGUE

Introduction. Education is a guarantee of the future of the country, an important component of its national security. That is why our study is conditioned by the need to understand the place and role of the teacher in education, his personality characteristics and qualities in contemporary society development. It is the teacher who directs his pupils on the way of realizing their personality in society.

The purpose of the article is to determine the basic qualities of the pedagogical profession and to construct a professional model of a modern teacher.

Methods of the article. Analysis of psychological, pedagogical and methodological literature on the formation of knowledge about the basic professional requirements for the personality of a modern teacher, generalization, systematization of scientific knowledge regarding the requirements for the personality of the teacher and his structure of personal qualities, development of a professional model of a modern teacher.

Results. Summarizing the scientific knowledge about the structure of the personal qualities of a modern teacher, we have reason to assert that he must have the following qualities: professional orientation of his personality, communicative abilities in the field of communication, features of the character of the creative personality, self-consciousness, great creative experience, creative mental abilities and harmoniously combined with all these features of higher nervous activity (temperament).

Originality. The novelty of our study is that as a result of scientific and pedagogical research, the first attempt was made to build a professional model of a modern teacher.

Conclusion. From our point of view, the professional model of a modern teacher must combine the following components: competence, personal orientation, moral and spiritual culture, professional position of the teacher. These components

It is advisable to consider it as a recommendation to the teacher to improve his own personality.

Key words: modern teacher; professional model and training; psycho-pedagogical component; professional needs of the teacher; pedagogical knowledge; competence; methodical culture of the teacher; personal orientation; moral and spiritual culture.

*Одержано редакцією 02.12.2017 р.
Прийнято до публікації 14.12.2017 р.*